

SAMENVATTING

"ADOLESCENTIEPSYCHOLOGIE"

Andy Verkeyn
1ste Lic. Toegepaste Informatica
Academiejaar 1995 - 1996

1. INLEIDING

1.1. BEGRIPSOMSCHRIJVING

- Verschillende wetenschappelijke benadering van de jeugd :
 - * psycholoog : De jeugd is een typische fase in het verloop van individuen met eigen biologische, psychische en sociale kenmerken.
 - * socioloog : De jeugd is een groep individuen binnen een socio-cultureel kader.
- Engelse vakliteratuur :
 - * childhood
 - * adolescence : psycho-sociale persoonsontwikkeling
 - early (± 12-14 j.)
 - middle (± 14-16 j.)
 - late (± 16-20 j.)
 - Voor meisjes : 1 à 2 jaar vroeger
 - * youth : overgangsfase tussen 'adolescence' en 'young adulthood'
 - * adulthood
 - 'puberty' : fysiologische ontwikkeling (= biologische geslachtsrijpheid) tijdens het begin van de 'adolescence'.
- Nederlandse vakliteratuur :
 - * pubertiteit (± 12-16 j.) : psycho-sociale ontwikkelingen.
 - * adolescentie (± 16-20 j.) :
 - accent op psychische groei
 - vestiging van de eigen identiteit
 - integratie bij de volwassenen
 - jeugd : ± 12-20 j. (combinatie van de pubertiteit en de adolescentie)
 - Meer en meer neemt men ook in het Nederlands de Engelse vakliteratuur over :
 - adolescentie = jeugd :
 - vroeg : 12/13 - 14/15 j.
 - midden : 14/15 - 16/17 j.
 - laat : 16/17 - 20/21 j.
 - eind : 20/21 - 24/25 j. ≈ youth (vooral voor studerende jongeren)
 - Afgrenzing levensfasen :
 - * begin jeugd :
 - meisjes : eerste menstruatie
 - jongens : eerste zaadlozing
 - sterke individuele, culturele en historische verschillen.
 - * einde jeugd : maatschappelijke integratie, bv. :
 - stabiele partnerrelatie
 - uitoefenen van een beroep

1.2. OPMERKINGEN

- Alle facetten die zullen besproken worden (sociale, emotionele, morele, cognitieve,...) zijn eigenlijk met elkaar verbonden. Deze indeling is enkel een systematische manier van werken.
- De psychische groei van een adolescent wordt ook sterk beïnvloed door zijn omgeving, economische crisis,...
Vroeger was bv. de toekomst van studerende jongeren zekerder dan die van de groep werkende jongeren. Nu is dit niet meer zo !
Grotere vrijheden
 - meer keuzemogelijkheden
 - meer verantwoordelijkheden
 - meer kans op problemen
- Stromingen in de psychologie :
 - * psycho-analytici, bv. Sigmund Freud, Stanley Hall, Gerritzen,...
 - De jeugdfase is vol van emotionele onrust, crisissen en onopgeloste conflicten.
 - * psycho-sociologen (= social learning theory = leertheoretici), bv. Bandura
 - De jeugdfase is geen crisisperiode, dit wordt enkel zo door het generaliseren van extreem gedrag van kleine groepen. Emotionele onrust kan evengoed op elke leeftijd voorkomen.
 - * dialectici, bv. grondlegger Klaus Riegel
 - Genuanceerd : veelal zijn er meer problemen dan in andere leeftijdsfasen maar zeker niet bij iedereen.
 - Belangrijker : Hoe bepalen crisissen in de adolescentie de latere zelfbeoordeling.
 - Contradicties en conflicten worden beschouwd als constructieve confrontaties. Tegenstellingen zijn de stimulans voor vernieuwingen.

2. ONDERZOEK EN THEORETISCH KADER

2.1. INLEIDING

- Ontwikkelingspsychologie :
 - * beschrijven
 - * verklaren (via onderzoeken) :
 - longitudinaal onderzoek : opvolgen van adolescenten.
 - dwars-doorsnede onderzoek : vergelijken van verschillende leeftijdsgroepen op een bepaald ogenblik.
 - * optimaliseren (hoe kan worden geholpen)
- Volgens de existentieel-dialectische theorie :
 - * verklaren via tegenstellingen.
 - * optimaliseren door psycho-drama :
 - Het probleem uitbeelden in een kleine groep.
 - Een schepere bewustwording van zichzelf in relatie tot anderen beïnvloedt de zelfkennis en de inlevensmogelijkheid in anderen.
- De psychologie heeft tot taak de gehele levensloop te omvatten, niet enkel op gebied van beschrijving maar zeker ook door het leggen van relaties tussen de verschillende levensfasen.
- In het vervolg worden er vaak verbanden gezocht tussen de adolescentie en het verdere leven. Deze verbanden moeten gezien worden als predictoren (= indicatoren). Er kan geen sprake zijn van causale verbanden (enkel correlatieve verbanden).

2.2. JEUGDIGE DELINQUENTEN

- Delinquenten : jongeren die met een jeugdrechter in contact kwamen.

	1ste fase (15-21 j)	2de fase (7 jaar later)	
		teruggevonden	overleden
jongens	62	36 (58%)	3 (5%)
meisjes	42	30 (71%)	1 (2%)
totaal	104	66 (63%)	4 (4%)

- Resultaten :
Personen die kritisch staan tegenover de toekomst en de maatschappij (zelfmoordpogingen, lastig,...) evolueerden heel gunstig, hebben vaak een stabiele relatie, zijn weinig geïnterneerd,...
- Interpretatie (= verklaring) :
 - * Erikson (= psycho-analytici) :
De personen die kritisch staan beleven een betere (= grotere) identiteitscrisis en zijn dus beter gewapend voor de toekomst.
 - * Dialectici :
Deze personen ervaren een tegenstelling en kunnen zich ontwikkelen door het oplossen ervan en het herformuleren van nieuwe conflicten.
→ In het pedagogisch en therapeutisch proces verschuift de klemtoon naar een meer constructieve benadering van de tegenstellingservaring (angst en twijfel zijn niet langer negatief maar duiden op zelfontwikkeling).
- De verwachting van een leraar t.o.v. een leerling is heel belangrijk voor de prestatie van die leerling (dit geldt ook in een gezinssituatie). Hoe meer een leerling gewaardeerd wordt, hoe beter een leerling presteert (het positieve moet beklemtoond worden).
- Opmerkingen :
 - * Een contradictie is een noodzakelijke maar geen voldoende voorwaarde tot persoonsontwikkeling.
→ men mag niet kritiekloos enthousiast zijn over spanningen.
 - * Een contradictie betekent niet altijd crisis. Het is wel essentieel dat de polen elkaar niet uitsluiten of totaal overlappen.
Bv., een adolescent heeft een visie op zijn eigen mogelijkheden en wat hij wil bereiken. Er is geen ontwikkeling als de contradictie :
 - te sterk is : Ik, met mijn mogelijkheden, "zal dat diploma toch nooit kunnen halen."
 - te zwak is : "Ik beheers die vreemde talen toch ruim voldoende om een job te vinden."

2.3. JEUGDIGE NIET-DELINQUENTEN

- Onderzoek :
 - * 1ste fase : 820 jongeren verdeeld in volgende subgroepen :
 - 15/16 en 18/19 jarigen
 - jongens en meisjes
 - werkenden en studerende
 - uit een stad en uit het platteland
 - * 2de fase (8 jaar later) : 604 jongeren werden teruggevonden (74%).
- Proefmethode :
 - * gesloten, meerkeuze en open vragen.
 - * beschrijving van een gewone dag (enkel voor de 2de fase).

- Psycho-sociale ontwikkeling (volgens existentieel-dialectischdenkkader) :
Een ontwikkeling van de mens in de richting van existentiële vrijheid en van actualisatie van eigen mogelijkheden (= verwezenlijking van potentiële mogelijkheden) in een sfeer van verhoogde bewustwording (zelfreflectie) zelfstandigheid en verantwoordelijkheid in actieve begrijpende relatie tot de medemens en objectwereld wordt als nastrevenswaardig beschouwd.
Onderzochte factoren :
 - sociale relatie met de ouders en anderen
 - werk en financiële situatie
 - sommige persoonskarakteristieken (zelfreflectie, conflictverwerking, zelfontplooiing,...)
 - aspecten van levensvoldoening
 - mogelijke ervaring met extreem kritische situaties (drugs, alcohol,...)

3. EMOTIONELE ONTWIKKELING

3.1. IDENTITEITSCRISIS

- De gehele persoonsontwikkeling kan beschreven worden als een steeds voortschrijdende identiteitsontwikkeling met als doel : ontdekking van de integriteit : zinvolheid van de eigen levenscyclus (dit gebeurt vooral in de adolescentie maar is eigenlijk nooit voltooid).
- Identiteitscrisis : men twijfelt over zichzelf en de omgeving :
 - * hoe ben ik ? (sociaal-zelf = meta-zelf)
 - * wie wil ik worden ? (ideaal-zelf)
 - * wie ben ik ? (zelf-concept = zelf-beeld)
 - men gedraagt zich anders in verschillende groepen (bv. school, jeugdbeweging,...)
 - men heeft problemen om zichzelf te aanvaarden.
- Gestelde vragen :
 - * Ik heb de indruk dat ik mezelf goed ken.
 - * Ik ben tevreden met mijn karakter en uiterlijk.
 - * Anderen hebben een goed beeld van me.
 - * Mijn ouders kennen me vrij goed.
 - * Ik zal mijn toekomstplannen kunnen verwezenlijken.
- Resultaten van het onderzoek (op deze vragen) :
 - * Meisjes zijn minder tevreden met hun karakter en uiterlijk dan jongens.
 - * Studerenden gaan minder akkoord dan werkenden.
 - * Geen verschillen tussen 15 en 18 jarigen.
 - * Het aantal dat extreem niet akkoord gaat, is gering (hoogst bij : anderen hebben een goed beeld van mij). De hoogste akkoord houding zijn bij de vragen over de ouders.
- Degenen die extreem antwoordden hebben minder kans op een positief zelfbeeld.
 - * Dialectisch :
Er is geen uitdaging meer (iemand die zijn karakter goedvindt, zal er weinig aan veranderen).
 - * Erikson :
Identiteit impliceert een selectieve integratie van successieve identificaties uit vroegere jaren (bv. moeder (Oedipuscomplex), vriend, leraar,...).
Dit kan slechts door te experimenteren met de eigen mogelijkheden (ze zijn enorm kritisch tegenover zichzelf en anderen, bv. leraar).
Een identiteit kan door het experimenteren veranderen, hij wordt niet slaafs overgenomen.

- Het gevoel een persoonlijke identiteit te hebben komt tot stand door :
 - * ervaring van het eigen bestaan in ruimte en tijd (zich thuis voelen in zijn eigen lichaam).
 - * ervaring van het erkend worden door anderen.
 - besef van de zinvolheid van het eigen leven.
- Deze eigen identiteit is belangrijk voor de intimiteitscrisis tijdens de jonge volwassenheid (het durven versmelten met een ander).
Indien deze crisis mislukt, dreigen isolement en problemen bij het werk.

3.2. MOGELIJKE UITINGEN

3.2.1. EGOCENTRISME

- De adolescent analyseert en beoordeelt op fanatieke wijze zijn eigen gevoelens, ervaringen en persoonskenmerken (ook lichamelijke).
→ bijhouden van een dagboek
- Persoonlijke fabel :
 - Een adolescent denkt dat hij uniek is (ook soms onderhevig aan twijfel), wat hij beleeft, beleeft niemand anders.
 - sommigen hebben een imaginair speelvriendje (heel lief persoon)
- Imaginary audience : Men denkt dat ze voortdurend bekeken en geëvalueerd worden
⇒ Personal fable & imaginary audience komen vaker bij meisjes voor (ze staan ook meer voor de spiegel)
- Dagdromen komen veel voor (= vlucht in de eigen narcistische wereld, waar ook problemen kunnen opgelost worden).
- Zelfmoordmotief : het is heel normaal dat men met zelfmoordgedachten speelt.
→ Men kan beschikken over zijn eigen leven (ook : hoe zullen de anderen reageren).
- Zelfmoordpogingen :
 - * Men doet soms enkel een poging als men weet dat men zal ontdekt worden (een schreeuw om aandacht en erkenning, bv. in een relatie). 10-30% doet later echter nog pogingen.
 - * Meer jongens dan meisjes plegen zelfmoord maar bij meisjes zijn er wel meer pogingen.
 - * Oorzaken (volgens Shneidman) :
 - ondragelijke psychische pijnen door onvervulde psychische noden (Hermans) :
 - Z-motief : behoefte aan zelfstandigheid, zelfbevestiging, macht,...
 - onnuttig gevoel, schaamte
 - A-motief : behoefte aan vriendschap, liefde, geborgenheid,....
 - isolement, angst, eenzaamheid
 - Indien één van deze noden wordt vervuld, wordt de kans op een suicide veel geringer.
 - radicale, ongenueanceerde logica : ofwel alles oplossen, ofwel suicide (suicide vraagt echter durf, dus niet bij een zwak karakter).
“Life is often a choice among many unpleasant possibilities, and the goal is to select the least unpleasant one.” (Shneidman).
 - ambivalentie : men wil sterven maar tevens ook geholpen worden.
 - ⇒ Toch een groot verschil tussen gedachte en concrete uitvoering (afhankelijk van de situatie, bv. suicide van een kennis, een boek of film,...)
- * Signalen op verhoogde kans :
 - gebruik van alcohol en drugs.
 - depressies met onduidelijke oorzaak.
 - vorm van afscheid (bv. systematisch bezoek van alle vrienden).
 - verbale opmerkingen, waarvan de ernst nooit toegegeven wordt.
 - lang opblijven (verwisselen van dag en nacht).

- uiterlijke verwaarlozing.
- * Hoe helpen : Neem het aux sérieux, toon bezorgdheid, luisterbereidheid, begrip, probeer erover te praten en zelfs gedetailleerde vragen te stellen : waarom wil je het precies doen, wanneer en hoe wil je het precies doen,... dit vergroot de kans zeker niet (enkel de lust wordt verminderd),...
- * Wat je zeker niet mag doen :
 - moraliseren of een schuldgevoel aanpraten (als je beter gewerkt had,....)
 - negeren of afwimpelen
 - beloof nooit absolute geheimhouding
 - voel je nooit schuldig, de verantwoordelijkheid ligt bij de persoon zelf.
- * Merk op : adolescenten proberen soms de leraar te chanteren !

3.2.2. SEKSUELE IDENTITEITSVORMING

- Men denkt kritisch na over zijn geslacht (seksuele identiteit, zich man of vrouw voelen) en de rolpatronen (seks-rolconcept, besef van verschillende culturele verwachtingspatronen). Vaak zijn er gedachten over transseksualiteit. Veel meisjes waren liever jongen geweest : een jongen kan zich meer permitteren (40%). Sommige jongens waren liever meisje geweest : uit vrees voor de hoge verwachtingen (17%). De heersende opvoedingspatronen en cultureel bepaalde stereotypen zijn hier van fundamenteel belang.
 - Tegenwoordig worden ook aan meisjes hogere eisen gesteld (combineren van huishoudelijke gezins-en beroepstaken)
 - Een vrouw die zich mannelijk gedraagt wordt meer geëvalueerd dan een man die zich vrouwelijk gedraagt.
- Mensen kunnen androgeen zijn, zowel mannelijke (assertiviteit, zelfstandigheid) als vrouwelijke (sociale fijngevoeligheid, verzorgende houding) kenmerken ontwikkelen.
 - presteren in veel situaties beter
 - hogere zelfwaardering
 - meer cognitieve vaardigheden (vooral wiskunde en wetenschappen)

3.2.3. NON-CONFORMISME

- Door een kritische analyse van de omgeving gedraagt men zich overwegend non-conformistisch (egocentrische tendens). Iemand die de kritieken doorstaat wordt overbewonderd zodat er ten opzichte van die persoon conformisme ontstaat (altruïstische tendens).
- Men experimenteert om zijn eigen identiteit te ontwikkelen.
- Verzoek om erkenning bij de groep (dit geeft soms aanleiding tot conformisme !)

3.2.4. VAN ZELFKENNIS TOT ALTRUIÏ SME (onbaatzuchtigheid)

Men krijgt door een duidelijker zelfbeeld een verhoogde objectiviteit, begrip voor de persoonlijkheid van anderen (groeïende sociale tendens), zin voor grote vriendschappen,...

4. SEKSUALITEIT EN PARTNERRELATIE

4.1. ADOLESCENTIE EN LICHAAMELIJKE ONTWIKKELINGEN

- Pubertiteitsontwikkeling :
 - * jongens : - begin groeispuurt : 13 jaar
 - eerste ejaculatie : 14 jaar (11 à 15), tijdens de max. groeispuurt
 - * meisjes : - begin groeispuurt : 11 jaar
 - eerste menstruatie : 12 jaar (10 à 16), 6 maanden na de eerste groeistoot

→ Dit wordt beïnvloed door de voeding (in Europa steeds vroeger), socio-culturele factoren, erfelijkheid,...

→ Pas één à meerdere jaren na de eerste ejaculatie en menstruatie is men echt vruchtbaar.
- Een adolescent is hypersensibel voor oordelen (zelfs blikken) over zijn fysieke ontwikkeling. Veelal ook schaamte :
 - * jongens : onverwachte erectie
 - * meisjes : minder vrij, vrees om als lustobject beschouwd te worden

→ Dit geeft soms aanleiding tot anorexia, vooral bij meisjes (ze kunnen hun nieuw lichaam niet aanvaarden en proberen veranderingen te verbergen. Men streeft naar de Barbie-pop-ideaal).
- Late puberteit bij jongens geeft meer kans op een negatief zelf-concept en inferioriteitsgevoelens (ze worden bij meisjes van hun leeftijd minder geëapprecieerd). Vroege puberteit bij meisjes geeft eerst aanleiding om uitgelachen te worden (meer angst en schaamgevoelens) maar later worden ze meer geëapprecieerd (als de anderen zich ook fysiologisch ontwikkelen).

→ De reactie van de adolescent hangt grotendeels af van zijn familiaal milieu.

4.2. SEKSUALITEIT IN DE ADOLESCENTIE

Eenzijds worden seksuele behoeften aangewakkerd om commerciële redenen (pers, film, reclame,...) maar anderzijds wordt de uitleving voor adolescenten beperkt.

4.2.1. HETEROSEKSUALITEIT

4.2.1.1. RESULTATEN

- De subgroepen (jongens/meisjes) verschillen steeds minder op gebied van permissiviteit (82%). In feitelijk gedrag steken de meisjes echter de jongens voor (37% tegenover 46%).

→ Dit moet echter genuanceerd worden naar de soort van relatie (toevallige partner, vriend(in), liefje, verloofde) en intimiteit (kussen, intiem vrijen (elkaars intieme geslachtsdelen strelen zonder volledige geslachtsgemeenschap), coïtus).
- Norm en feitelijk gedrag benaderen elkaar als de relatievorm minder hecht wordt.

→ Permissiviteit ontstaat na ervaring
- Er zijn heel veel liefdesrelaties (70%), dit is immers een vorm van affectieve stabiliteit (binnen zekere seksuele grenzen) zonder blijvende verbindingen voor de gemeenschap.
- 15-jarigen hebben minder ervaring dan 18-jarigen (toch nog 14% tegen 41%).
- Meisjes hebben vooral bij een stabiele huwelijksgerichte relatie meer ervaring (zowel coïtus als andere vormen) dan jongens, terwijl jongens bij minder stabiele relaties nog altijd meer ervaring hebben.

- Voor jongens ligt de tolerantie hoger dan de ervaring (grootst bij een stabiele relatie), terwijl deze verhouding bij de meisjes omgekeerd is (behalve bij de verloofdenrelatie).
 - Coïtus bij minder stabiele relaties veroorzaakt bij meisjes vaak psychologische problemen en afkeer. Ze voelen zich veelal gekwetst, schuldig, gebruikt, verkracht,... terwijl jongens eerder positief reageren (voldaan, gelukkig,...).
 - Dit is grotendeels verandert in 1995, de dubbele moraal is aan het verdwijnen (seks voor het huwelijk is niet enkel meer een privilege voor jongens).
- Werkende jongeren zijn permissiever en meer ervaren door studerende.
- Katholieken zijn minder permissief en ervaren dan niet-katholieken (er is een kleiner verschil als het om een verloofdenrelatie gaat).
- Sekse verschillen zijn veel groter binnen de werkenden.

4.2.1.2. VERBANDEN MET LATER

- Jongeren die permissiever zijn hebben meer kans om een negatief zelfbeeld te ontwikkelen.
- Ervaring :
 - jongens : geen verband
 - studerende meisjes : geen verband
 - werkende meisjes : negatief signaal, tenzij ze conflicten hebben met de ouders én liever tot de andere sekse zouden behoren.
 - Ervaring van werkende meisjes is normoverschrijdend, ouders treden daar streng tegenop. Degenen die zich kunnen verzetten tegen de ouders en de maatschappij hebben daarmee geen probleem.
 - Ervaring in een vaste relatie is geen probleem.
- Iemand die onderscheidt maakt tussen gemeenschap en intiem vrijen evolueert positiever.

4.2.1.3. OPMERKINGEN

- Deze gegevens zijn sterk ruimte en tijdsafhankelijk (vgl. Nederland), maar normoverschrijdend gedrag blijft bestaan, alleen worden de grenzen verlegt.
- Dialectische verklaring :
 - Volledige uitleving (waarbij de norm dreigt wel te vallen) of onderdrukking (van deze geweldige kracht) leidt tot stagnering van de ontwikkeling. Het belangrijkste is dat men voor zichzelf kan grenzen trekken, dan pas geeft deze tegenstelling aanleiding tot evolutie.

4.2.2. HOMOSEKSUALITEIT

- Exogene (= perifere) homoseksualiteit :
 - * Heeft een incidentele oorzaak, bv. belemmering van heteroseksualiteit door een bepaald milieu (leger, gevangenis,...).
 - * Verdwijnt indien deze belemmering terug wegvalt.
- Endogene (= kern) homoseksualiteit :
 - Het leven wordt bepaald door de gerichtheid op personen van hetzelfde geslacht.
- Ontwikkelingshomoseksualiteit :
 - * Hoofdzakelijk psychisch (heel sterke, emotionele vriendschappen)
 - * Indien toch lichamelijk, wordt het eerder als experimenteren, een spel, beschouwd.
- De basis van kernhomoseksualiteit ligt in de Oedipale fase : door een dominerende moeder/vader zou er een overdreven moeder/vader binding ontstaan bij jongens/meisjes.
 - Geen identificatie met de gelijkslachtige ouder.
 - Overdracht van het drukkende incestverbod tegenover de heteroseksuele ouder op alle leden van het andere geslacht.
 - Homoseksualiteit

- Bloss maakt onderscheid tussen :
 - positief Oedipuscomplex : erotische liefde voor heteroseksuele ouder.
 - negatief Oedipuscomplex : erotische liefde voor gelijkslachtige ouder.
 Het positief Oedipuscomplex wordt opgelost voor de adolescentie. Het negatief Oedipuscomplex is dan nog te dragen maar niet meer door de adolescent. Hij moet nu ook dit oplossen anders dreigen er problemen van homoseksualiteit en seksuele identiteit.
- Er is weinig tolerantie voor homoseksuelen, vooral door werkenden jongeren.

5. SOCIALE ONTWIKKELING

5.1. ADOLESCENTIE EN GEZIN

- De relatie met de ouders is ambivalent (liefde-haat verhouding) : enerzijds heeft men bewondering (voor het lichamelijke, voor de energie,...) maar anderzijds veracht men de zwakheden (ze kunnen fouten moeilijk aanvaarden).
 - Men tolereert niet dat ouders hun eigen regels overtreden
- De adolescent moet zich losmaken van zijn ouders, pas dan kan hij hun beeld herwaarderen. Ouders kunnen dit separatie-individualisatieproces sterk remmen. Zij denken vaak na over hun eigen idealen op die leeftijd (beperken soms de vrijheden uit jaloezie). Indien adolescenten merken dat de ouders het moeilijk hebben, voelen zij zich schuldig en beperken ze zelf het losmaken.
- De meeste adolescenten vinden de relatie met de ouders goed tot zeer goed (39% heeft nooit conflicten). Dit geldt ook omgekeerd.
- Het beeld van adolescenten en ouders omtrent vrijheid en zelfstandigheid :
 - * Op 15/16 jaar mag men :
 - zeker zelf zijn kleding kiezen.
 - deels zelf beslissen hoe men zijn geld uitgeeft.
 - niet uitgaan wanneer men dit zelf wil.
 - * Op 18/19 jaar mogen jongens en meisjes (deze wel wat minder) alleen op reis.
 - * Zolang kinderen thuis wonen moeten ze met de eisen van de ouders rekening houden.
 - * Voor de keuze van vrienden zijn kinderen vrij.
 - Vooral jongens, werkenden, 15-jarigen en niet-katholieken verdedigen een vrijere opvoeding.
- Onder gelukkig zijn verstaat men meestal “tevredenheid met wat men heeft” en “liefde” (ouders vooral ook “goede verstandhouding in het gezin” en “gezondheid”). Voor een betere wereld scoort “minder belang hechten aan geld en bezit” het hoogst. Huwen (72%) en kinderen (82% !!) blijft een ideaal. 14% wil eerst samenwonen.
- Conflicten :
 - * 15 jarigen : vooral over de huishoudelijke organisatie (uitgaan, geld, uiterlijk,...)
 - * 18 jarigen : vooral over ideologie en levensstijl (politiek, religieus, filosofisch,...), vooral de studerende.
 - Enkel hier zou men eventueel kunnen spreken van een mogelijke generatiekloof, hoewel de ideologie vaak samenvalt met die van de ouders en de sociale groep.
- Verbanden met later :
 - Niet alleen de sterkte van de conflicten maar ook de aard van de conflicten is belangrijk :
 - * 15 jaar : negatieve predictor
 - * 18 jaar : positieve predictor

5.2. BUITENFAMILIALE RELATIES

- Onderscheid tussen :
 - * clique : Kleine, gesloten groep met gelijkaardige meningen, vooral voor conversaties, tijdens de week. In het begin meestal uniseksueel.
 - * crowd : Samenvoeging van clique's, vooral voor sociale activiteiten, tijdens het weekend.
→ Dit is vooral belangrijk voor de overgang van uniseksuele naar heteroseksuele sociale contacten.
- Stadia (volgens Dunphy) :
 - * Pre-crowd : Geïsoleerde uniseksuele clique.
 - * Begin van de crowd : Intergroepsrelatie tussen uniseksuele cliques.
 - * De crowd in structurele overgang : Uniseksuele cliques waarvan de hogere status-leden een heteroseksuele clique vormen.
 - * De volledig ontwikkelde crowd : Heteroseksuele cliques in hechte associatie.
 - * Crowd desintegratie : koppels naast elkaar met beperkte interrelaties.
- Vaak ontstaan er hechte vriendschappen : ontdekking van de andere-ik, voor wie men iets waard is (meestal niet ambivalent)
- Fasen :
 - * accent op activiteit, samen iets doen (pre-adolescentie)
 - * accent op veiligheid, een vriend(in) moet eerlijk en trouw zijn, met moet over zijn liefjes kunnen praten (vroeg-en midden-adolescentie)
 - * meer ontspannen karakter (laat-adolescentie)
→ jongens worden veel trager intiem en leggen minder nadruk op het emotionele, maar wel meer op het samen iets doen, elkaar helpen in moeilijkheden.
- Besluiten met implicaties voor de toekomst worden eerder naar de ouders gericht terwijl beslissingen in verband met de actuele status eerder de voorkeur van de vriendengroep volgen.
- De relatie met de leraar is meestal niet ambivalent.
- Er kan wel ambivalentie ontstaan (tegenover een vriend of een leraar) als bv. de vaderfiguur geprojecteerd wordt op iemand anders (psycho-analytische transferprocessen).
- Stilaan groeit de interesse in het andere geslacht (eerst onbewuste plagerijtjes, later wil men bewust de aandacht trekken) en is er neiging om in één persoon volledig op te gaan (men kan moeilijk onderscheid maken tussen liefde als autonome kracht en als object van zijn begeren).

6. COGNITIEVE ONTWIKKELING

Zie het schema in het boek op pagina 158.

6.1. DENKONTWIKKELING VOOR DE ADOLESCENTIE

6.1.1. SENSO-MOTORISCHE PERIODE

⇒ Cognitie op extern niveau (0 tot 2 jaar)

- Reflexen evolueren tot handelingen die gefixeerd en herhaald worden (bv. ritmische met een vork op tafel slaan).
- Rond 8 maand ontstaat object permanentie : objecten blijven ook als ze niet gezien worden (bv. onder een doek).

6.1.2. CONCREET DENKENDE PERIODE

⇒ Cognitie op symbolisch niveau (2 tot 12 jaar)

6.1.2.1. PRE-OPERATIONEEL DENKEN

⇒ geïsoleerde acties, niet operationeel (2 tot 7 jaar)

- Ontwikkeling van de taal en zelfherkenning in de spiegel maar ook psychisch (men experimenteert met zijn eigen mogelijkheden).
- Men leert werken met symbolen.
- Pre-conceptueel denken (2 tot 4 jaar) :
Pre-concepten zijn subjectief-egocentrisch gekleurde inhouden met wisselende betekenis (bv. rolle rolle voor alles wat rijdt : fiets, auto, speelgoedtrein,...)
- Intuïtief denken (4 tot 7 jaar) :
Deze pre-concepten evolueren naar gewone concepten maar acties in de geest blijven geïsoleerd, louter gebaseerd op waarnemingen.
→ Geen klassenhiërarchie en relatieloga (het denkt wat het ziet)
- Conservatieproef :
Eén van twee gelijke glazen (A en B), gevuld met water, wordt vergoten in een breder glas (C). Men zal denken dat er in C minder water is, dan in B.
- Men heeft veel last met het verkeer want men houdt enkel rekening met de afstand, niet met de snelheid.

6.1.2.2. CONCREET OPERATIONEEL DENKEN

⇒ georganiseerde acties, concreet operationeel (7 tot 12 jaar)

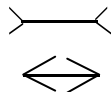
- De cognitieve acties, op symbolisch niveau, worden georganiseerd tot logische systemen.
- Men beschikt over 5 logische eigenschappen :
 - * Compositie : Twee opeenvolgende acties coördineren in één actie.
 - * Reversibiliteit : Acties in twee richtingen overzien.
 - * Associativiteit : Eenzelfde punt bereiken langs verschillende wegen.
 - * Identiteit : Op het vertrekpunt terugkeren en dit ongewijzigd terugvinden.
 - * Tautologie : Eenzelfde actie meermaals herhalen zonder dat de act gewijzigd wordt.
- De conservatieproef wordt correct opgelost op basis van drie argumenten :
 - * Reversibiliteit : Men kan het water teruggieten.
 - * Compensatie : Het water komt lager maar het glas is breder.
 - * Identiteit : Er is geen water verloren gegaan en er is er geen bijgekomen.
- Klassehiërarchie : Gebeurt door classificatie (groepering van objecten volgens hun gelijkenissen).

- Relatiologica : Gebeurt door seriatie (groepering van objecten volgens hun verschillen).
⇒ Klasse-en relatie logica = intrapropositioneel denken
- Eerst lukt dit enkel op realistische proeven (niet verbaal), later leert men redeneren met relaties, zonder concrete objecten (verbaal). Operaties kunnen echter nog niet uitgevoerd worden.

6.2. FORMEEL DENKENDE PERIODE (ADOLESCENTIE)

⇒ Cognitie op hypothetisch niveau, formeel operationeel (12 tot 15 jaar)

- Het reële wordt ondergeschikt aan het mogelijke
→ formeel denken
- Formeel denken is hypothetisch :
Men organiseert niet enkel de waarneembare wereld (via classificatie en seriatie) maar ook wat “zou kunnen”. Uitgaande van hypothesen deduceert men de werkelijkheid.
- Formeel denken is interpropositioneel denken :
Men kan verbaal operaties uitvoeren.
→ oordeelslogica = propositielogica
- Formeel denken is combinatorisch denken :
Men denkt na vooraleer te handelen (bv. welke combinaties zijn er mogelijk).
- Formeel denken biedt de mogelijkheid tot het uitvoeren van een wetenschappelijk experiment door een dissociatie van factoren (elke factor wordt afzonderlijk onderzocht, terwijl de andere factoren constant gehouden worden).
- Proef van Miller :

→ Een formeel denker trapt niet in deze val.

6.3. PSYCHISCHE REPERCUSSIES

- Wanneer men iets nieuws leert, dan wordt dit veelvuldig geoefend :
→ Egocentrische assimilatie (denken is belangrijker dan de realiteit, ideeën zijn belangrijker dan de feiten).
→ Accomodatie aan de realiteit (evenwichtstoestand).
- De adolescent evolueert steeds meer naar een realistisch denken dat met externe feiten kan geconfronteerd worden.
→ Hij is instaat tot zelfreflectie (ontwikkelen van het zelf-concept) en tot het denken over een realistische toekomst (ontwikkelen van het ideaal-zelf).
→ Ook het sociaal-zelf krijgt hierdoor meer structuur (bovendien zijn er meer sociale contacten en een betere inschatting van waardering).
- Ouders zijn een ideaal oefenveld voor deze evolutie (o.a. door discussies die eerst fanatiek zijn, maar later genuanceerd worden).

7. MORAALONTWIKKELING

7.1. THEORETISCHE SITUERING

- Er zijn verschillende theoriën omtrent de moraalontwikkeling :
 - * Leertheoretisch (= psycho-sociologen = social learning theory) :
 Alles steunt op leerprocessen (door beloning, afstraffing en observatie). Nadien kan een morele norm ook weer afgeleerd worden. Hoe positiever de relatie tussen model en observant, hoe vlotter de leerprocessen verlopen.
 - * Psycho-analytisch : zie schema
 Opmerking : Wanneer het ICH zich uit het ES ontwikkelt, blijft het ES voortbestaan. Tegen deze inwendige druk kan het ICH zich verdedigen met :
 - Verdringing :
 Driftmatig gebonden voorstellingen (= gedachten, herinneringen) naar het onbewuste verwijzen.
 - Sublimatie :
 Seksuele driften omzetten naar een nieuw niet-seksueel doel (bv. voor iets dat sociaal-historisch waardevol geacht wordt).
 - * Cognitivistische volgens Kohlberg : zie schema
 Opmerking : Voor het bepalen in welke fase (elk bestaande uit 2 stadia) men zit, gebruikt Kohlberg morele dilemma's.
 - * Cognitivistische volgens Piaget : zie schema

	Psycho-analytisch	Cognitivistisch		
		Kohlberg	Piaget	
			Moraal	Cognitief
0-1	Lustprincipe (ES) Onbewuste moraal			
1-3	Realiteitsprincipe (ICH) Externe moraal (verdwijnt als het gezag, bv. moeder, weg is)			
3-6	Identificatie (ÜBER-ICH) (door het oplossen van het Oedipuscomplex) Strakke moraal		Moreelrealisme (beoordeling op basis van het eindresultaat)	PRE-OPERATIONEEL
6-12	Latentiefase	* Preconventioneel (egocentrisme : voorkomen van persoonlijk leed) * Conventioneel (onderwerpen aan de wet)	Moraalreciprociteit (beoordeling op basis van de motivatie)	CONCREET-OPERATIONEEL
12-?	Adolescentie : relativering, bekritisering,...	* Postconventioneel (universele humane waarden)		FORMEEL-OPERATIONEEL

7.2. TYPERING VAN HOUDINGSPATRONEN

- Als men tot de ontdekking komt dat ouders zich soms niet houden aan hun eigen regels, hun eigen moraal, dan kan hun zelf-beeld (en dus ook ideaal-en sociaal-zelf) in gevaar komen. Sommigen vluchten in de volgende twee extremen (meestal in verschillende graden en mogelijke combinaties)
- Fixatie in negativisme : onverschillig negeren van de gevestigde normen (verwerpen van de Über-Ich moraal, pre-conventioneel).
→ gebrekkige sociale integratie, ik mag alles doen (zolang ik niet gepakt wordt).
- Fixatie in oudermoraal : men blijft de vaste, veilige oudermoraal handhaven (strakke Über-Ich moraal, conventioneel)
→ geen soepele, humane aanpassing (soms vrij hevige seksuele frustraties)
- Men streeft naar een bewust creatief ingrijpen in de bestaande toestand (bv. maatschappelijke problemen). Onrechtvaardige toestanden worden aangeklaagd en men eist een logische verantwoording als men hem verplichtingen oplegt.
Men evolueert tot een persoonlijke, altruïstisch geörienteerde waardenschaal met een levensplan en een levensdoel. Deze vernieuwde moraal, behoort naast de identiteitsvorming tot de voornaamste taak van de adolescentie.